

Вх. № РД 20 - 839/14.11.2017г.

СТАНОВИЩЕ

**ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР”
ПО ОБЯВЕНА ПРОЦЕДУРА ОТ ИКОНОМИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ – ВАРНА****1. Обща информация**

Изготвил становището: проф. д.ик.н. Димитър Канев Канев, ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“
- Варна

Основание за написване на становището: заповед РД-06-3480/30.10.2017 г. на Ректора на Икономически университет – Варна за назначаване на научно жури

Автор на дисертационния труд: Пламен Любомиров Джапаров

Тема на дисертационния труд: „Рисковата култура на банките – значение, възможности за квантифициране, измерения в България“

2. Общо представяне на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от 299 страници, от които 227 страници основен текст и 72 страници приложения. Изложението е структурирано в три глави, които съдържат 29 таблици и 11 фигури. Библиографията включва 352 източника (69 на кирилица и 283 на латиница).

С тези свои количествени характеристики дисертацията отговаря на изискванията на чл. 27, ал. 2 от Правилника за прилагане на закона за развитие на академичния състав в Република България и специфичните изисквания на Икономически университет – Варна, като значително надхвърля установените норми. Забележките ми по оформлението са четири. Първо, докторантът е пропуснал да посочи на титулните страници на дисертацията и автореферата докторската програма, по която се обучава. Отбелязано е единствено професионалното направление. Второ, желателно е след съдържанието да се представи списък на фигурите и таблиците, както и това номерацията на отделните структурни части на съдържанието и изложението да е последователна и да използва десетичната система. Трето, в увода на дисертацията не са подчертани елементите на неговата структура: Основания за избора на темата, Актуалност, Степен на разработеност, Място в съвременните дискусии, Потребност от изследването, Обект, Предмет, Обхват и т.н. Това успешно е направено в автореферата, но липсва в дисертацията. Четвърто, не е изяснен, обоснован и дефиниран научния проблем на разработката. Това е стандартна норма при дисертационните трудове, но не считам, че е сериозен недостатък и този пропуск няма отражение към качеството на разработката.

3. Преценка на структурата и съдържанието на дисертационния труд и мнение относно коректността на автореферата на дисертацията

Структурата и съдържанието на дисертационния труд съответстват на изискванията по чл. 34, ал. 2 и ал. 3 от Правилата за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Икономически университет – Варна.

1. Текстът съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката. Проведеното изследване на банковата рискова култура е първо по рода си в България. Представена е и оригинална цялостна концептуална рамка на проблема.
2. Докторантът демонстрира задълбочени теоретични знания и способност за осъществяване на самостоятелно научно изследване. Проведено е собствено анкетно проучване сред български банкови мениджъри и служители, чиито резултати се използват за диагностика на състоянието на рисковата култура на банките у нас. Изследването е представително и данните му са разчетени коректно и прецизно.
3. Дисертацията е във формата на монографичен ръкопис, отговарящ напълно и надхвърлящ утвърдените минимални изисквания за монография по обем, основание върху собствени научни изследвания, наличие на разгърнатата структура и библиография.
4. Трудът предлага научно-приложно решение на реален практически проблем с обществена значимост. Аргументирани са мерки за подобряване на рисковата култура в три насоки: оптимизация на структурни и процесни на рисковото управление; подобряване на функционирането на рисковите инстанции; насърчаване ангажираността на банковите служители към рисковата проблематика.
5. Авторефератът правилно отразява основните положения и приносните моменти на дисертацията. Структуриран е съгласно изискванията. Присъства и изискваната от ЗРАС декларация за авторство.

4. Идентифициране и оценяване на научните и научно – приложните приноси в дисертационния труд.

Като цяло намирам, че приносите имат научно-приложен характер и са свързани с поставянето на един нов и с нарастваща степен на актуалност научен проблем; разкрити са на нови закономерности на протичане на икономико-управленските процеси; разработени са научно обосновани предложения за усъвършенстване управленските практики в банковата сфера; развити са нови научни представи за функционирането на банковата система. Напълно приемам приносите, формулирани от автора.

5. Критични бележки и препоръки

Бележките ми към автора са в две направления:

- 1) Препоръчително е в бъдещите си изследвания по темата авторът да потърси теоретични обяснения за провала на банковите институции в областта на управлението на риска. Дисертацията съвсем правилно отбелязва някои от причините за този провал, демонстрирани от световната финансова криза: липсата на доза здравословен скептицизъм във връзка с кредитирането на мащабни високорискови проекти; дефицита на адекватни фактически познания у членовете на топ-мениджмънта за отделните рискови категории; предоверяването на сложни математически и компютърни рискови модели; недостатъчното фокусиране върху приобщаването на отделния служител към процесите, целите, общата концепция и визия на банката за управлението на риска. Зад тези причини стоят фактори от регулаторно, организационно и поведенческо естество, които трябва да намерят своето адекватно теоретично обяснение. В дисертацията това не е направено, което е обяснимо с нейния концептуален характер и ограничени задачи, но по-нататъшното задълбочаване в проблема го изисква. Подходящи теоретични подходи за това могат да се намерят сред неокласическата теоретична парадигма - теорията за проблема принципал-представител, моралния риск и избора в условията на асиметрична информация. Особено полезно е да се потърсят и сред концепциите на поведенческата икономика - деформациите на представителността, достъпността, консерватизма, склонността към потвърждаване, обвързването и последователността, закотвянето, ефекта на отражението, ефектите от „игра с парите на казиното“ и др. В реалния свят, извън провалилите се математически модели за управление на риска, хората рядко се ръководят от фактите и тяхната обективна оценка. Напротив, преценките и действията се подчиняват на интуиции, евристички, чувства и емоции, които отразяват субективни и като правило несъзнателни оценки и които често изкривяват систематично решенията на задачите за разпознаването, оценяването и избягването на несигурността.
- 2) Представените от автора мерки за подобряване на рисковата култура в три направления несъмнено са обосновани и полезни. Те обаче са единствено организационни и макар че са в състояние „да могат да поставят началото на процеси по „имплантиране“ на желаното рисково съзнание по цялата организационно-структурна верига“, това едва ли ще е достатъчно, за да се гарантира, че „желаното рисково съзнание“ е правилното. Световната финансова криза демонстрира, че банките и техните регулатори не разбират същността на финансовите рискове, не са в състояние да ги разпознават и използват неточни модели и инструменти за прогнози, които подценяват рисковете. Промяната на това състояние е сериозно предизвикателство пред финансовата наука, без което не могат да бъдат решени проблемите с управлението на несигурността в банковата сфера. Кризата, както и фалитът у нас на КТБ, доказаха също, че неустойчивостта

на банковата система на външни шокове се дължи и на прекомерната концентрация в сектора, превръщането на някои банки в „твърде големи, за да бъдат оставени да фалират“, избирателната намеса на държавата на страната на някои от играчите, заниженият контрол, неефективните регламентации и неефективната система за застраховане на депозитите и др. Макар дисертацията да не се занимава с тези външни фактори, те са от първостепенна важност, без чието отчитане никакви структурни и процесни оптимизации, карти за покритие на рисковете и тренинги на персонала няма да бъдат ефективни.

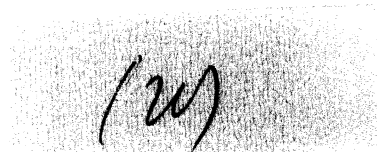
Тези бележки не следва да се възприемат като критики, а като препоръки за по-нататъшната работа на дисертанта. Те не са от естество, което да намали общата ми положителна оценка за работата.

6. Заключение

Гореизложеното ми позволява да направя извода, че дисертационният труд „Рисковата култура на банките – значение, възможности за квантифициране, измерения в България“ отговаря на всички условия за придобиване на научната степен „доктор“. Въз основа на това предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Пламен Любомиров Джапаров образователната и научна степен „доктор“.

Варна, 14 ноември 2017 г.

Изготвил:

(проф. д.ик.н. Д. Канев)

СТАНОВИЩЕ

за придобиване на образователна и научна степен „доктор”

по обявена процедура от

ИКОНОМИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ ВАРНА

Икономически университет – Варна

Вх. № РД-20-918/11.12.2017г.

от проф. д-р Ганчо Тодоров Ганчев,

Югозападен университет „Неофит Рилски“

съгласно заповед

на Ректора на Икономически университет – Варна №РД-06-348/30.10.2017

автор на дисертационния труд:

Пламен Любомиров Джапаров

тема на дисертационния труд:

**РИСКОВАТА КУЛТУРА НА БАНКИТЕ -
ЗНАЧЕНИЕ, ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА
КВАНТИФИЦИРАНЕ, ИЗМЕРЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ**

1. Общо представяне на дисертационния труд

Дисертационният труд съдържа 299 страници, от които 227 страници основен текст и 72 страници приложения. Изложението е структурирано в три глави, които включват 29 таблици и 11 фигури. Дисертацията се позовава на 352 източника, от които 69 на кирилица и 283 на латиница. Освен това, дисертацията съдържа списък на използваните термини, увод и заключение.

2. Преценка на структурата и съдържанието на дисертационния труд.

Банковата рискова култура е малко или почти неизследван проблем в българската икономическа литература, така че темата на дисертацията е оригинална, а

като отчетем, че проблемите, свързани с банковите рискове са едни от централните, от чието решаване зависи по-нататъшното развитие на българската икономика, то тематиката на разглеждания дисертационен труд е изключително актуална.

Дисертацията си поставя за цел да очертае съвременните измерения на банковата рискова култура в различните групи банки в България, като същевременно предложи пътища за нейната по-нататъшна еволюция. Според автора, реализирането на тази цел изисква позициониране на рисковата култура в системата на стратегическото и оперативното управление на риска; избор на методологически адекватен подход за измерване и изследване на рисковата култура; категоризиране на банките от гледна точка на рисковата култура и аргументиране на възможности за нейното подобряване. Основната теза на автора е, че понятието рискова култура не ангажира в достатъчна степен вниманието на банковите среди и научната общност в България.

Изхождайки от така формулираната цел и задачите на изследването, структурата на дисертацията, включваща главите „Рисковата култура в системата на банковия мениджмънт“, „Подходи за изследване на банковата рискова култура и тяхната приложимост в българските условия“ и „Банковата рискова култура в България – състояние и визия за бъдещето“, напълно отговаря на поставените изисквания.

Първа глава на дисертационния труд е посветена на прегледа на литературата и изясняване на понятието банкова рискова култура. Тази глава определено запълва една празнина в българската икономическа литература и представлява интерес за широк кръг читатели. Идеята на автора, не само да изясни същността и съдържанието на рисковата култура, но и да постави въпроса за значението на тази категория от гледна точка на оптимизиране на управлението и надзора върху банковия риск, е изключително полезна.

Втора глава решава изключително важния въпрос за количествената измеримост на такова сложно и трудно за дефиниране понятие, като банковата рискова култура. Ориентацията към наличието на много измерения /наричани неправилно дименсии/ на условното пространство на банковата рискова култура /отговорност, стратегия, възнаграждения, обучение, комуникация, управление/ е методологически правилно и поставя изследването на здрава основа. Правилен е и подходът за пречупване на методологията на чуждестранните изследователи към българските условия и база данни. Решението за прилагане на анкетно проучване също е правилно, предвид спецификата на изследването.

В трета глава се прилага обоснованата методология на изследването. Банките са разделени на групи, а респондентите в зависимост от позициите им в управленската

йерархия. Статистическата обработка на анкетното проучване е на високо методологическо равнище, което придава солидност на изводите. Авторът стига до заключението за сериозни пропуски и проблеми при всички измерения на рисковото пространство. Разделянето на изследваните банки на групи също е изключително полезно. Изводът, че всички изследвани „български“ банки принадлежат към групата с по-ниска рискова култура, е изключително важен и би следвало да представлява интерес за надзорните органи в РБ.

Много полезни са изводите и предложенията за подобряване на рисковата култура. Като особено важно намираме наблюдението за нарастване на значението на рисковете, свързани с информационните технологии.

Освен наличието на сериозно изследване и важни приноси моменти, рецензираният труд е апробиран чрез пет публикации в сериозни научни издания у нас.

3. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд.

Авторът формулира пет приноси момента в своя дисертационен труд- първо в българската икономическа литература цялостно изследване на банковата рискова култура; собствен вариант на рамка и измерения на рисковата култура у нас; критичен анализ на приложимостта на съществуващите в литературата модели за изследвана на банковата рискова култура; провеждане на анкетно проучване с цел идентифициране на състоянието на рисковата култура в България; обосноваване на мерки за подобряване на рисковата култура.

Така формулираните приноси са очевидни, но към тях може да се добави самото изясняване на същността и значението на категорията банкова рискова култура.

4. Критични бележки, въпроси и препоръки по дисертационния труд.

Основна критична бележка, предвид откритите слабости в областта на контрола и управлението на риска в банките у нас, е изясняването на причините за тези слабости. При чуждестранните банки този въпрос е донякъде изяснен, но остава недостатъчно анализиран при българските банки. На този фон прокрадващата се идея за необходимостта от по-силен български банков сектор остава неубедително обоснована, предвид относително по-ниската рискова култура именно на тази група банки.

5. Въпроси към дисертанта

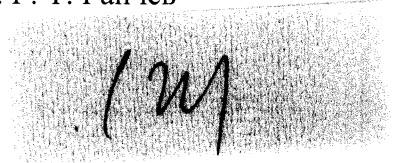
Моят въпрос към дисертанта е: В каква степен механизмът на валутен борд предпазва банковия сектор от определени рискове, например валутен, и в каква степен създава нови рискови пространства- например ликвиден риск, риск поради липса на кредитор от последна инстанция и т.н., и как тези особености влияят върху рисковата култура на банките у нас?

6. Обобщено заключение и становище.

В заключение ще отбележим, че в своята цялост, представеният от докторант Пламен Любомиров Джапаров дисертационен труд отговаря на всички критерии и изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България, поради което убедително препоръчваме на уважаемото научно жури да присъди на кандидата образователната и научна степен „доктор” в професионално направление 3.8 Икономика.

Дата: 9.12.2017 г.

Рецензент: проф. Г. Т. Ганчев

за придобиване на образователна и научна степен „доктор” по обявена процедура
от Икономически университет – Варна

1. Обща информация

- изготвил становището – проф. д-р *Стефан Минчев Вачков*, катедра „Финанси” при ИУ-Варна;
- основание за написване на становището – Заповед РД-06-3480/30.10.2017 г. на Ректора на ИУ-Варна за назначаване на научно жури и решение на научното жури от 31.10.2017 г.;
- автор на дисертационния труд – *Пламен Любомиров Джанаров* – редовен докторант в катедра „Финанси” при ИУ-Варна;
- тема на дисертационния труд – *„Рисковата култура на банките – значение, възможности за квантифициране, измерения в България”*.

2. Общо представяне на дисертационния труд

Дисертационният труд е в обем 299 страници, включително 227 - основен текст и 72 - приложения. Изложението е структурирано в три глави, които съдържат 29 таблици и 11 фигури. Използвани са 352 източници - 69 на кирилица и 283 на латиница.

Обект на изследването е рисковата култура на банковите институции, а *предмет* – състоянието на банковата рискова култура в България. *Целта* му е „да систематизира съвременните измерения на банковата рискова култура, да открие спецификите и в кредитните институции в България и да предложи мерки за нейното усъвършенстване” (с. 8). За нейното постигане се дефинират *три задачи*: „1. Позициониране на рисковата култура в стратегическото ръководство и оперативното управление на банките; 2. Избор на релевантен подход за изследване на банковата рискова култура в България; 3. Анализ на рисковата култура на банките у нас и аргументиране на възможности за нейното подобряване” (с. 8).

В дисертацията се отстоява *тезата*, че „докато през последните години темата „рискова култура“ намира заслужено място в регулаторната уредба на банкирането, изследванията на водещи автори, консултантски компании и настоятелно се афишира като приоритет в стратегическия „дневен ред“ на големите банки, тя не ангажира в достатъчна степен вниманието на банковите среди и на научната общност у нас. Това

налага предприемане на адекватни мерки за нейното активно популяризиране и устойчиво „вграждане“ в мисленето и поведението на ръководствата и служителите на банките в България” (с. 8).

3. Преценка на структурата и съдържанието на дисертационния труд

В *първа глава* се представя *теоретичният фундамент* на изследването: дефинициите, детерминантите и компонентите на рисковата култура; позиционирането ѝ в структурната и процесната банкова организация; възможностите за „имплантиране“ на рисковата култура в оперативното банково управление.

Втора глава е посветена на проблемите за *квантифицирането* на рисковата култура. Представят се основните затруднения пред нейното проучване в банковия сектор, обобщават се съществуващите модели за изследване на институционалната рискова култура и се изяснява тяхната пригодност в банкирането. След критичната оценка на научните подходи за проучване на банковата рискова култура се мотивира необходимостта от модифициране на нейното изследване в български условия.

В *трета глава* се интерпретират *резултатите* от анкетното проучване. То включва 304 респонденти от девет банки, с доминиращ дял в активите на банковата система на България, които се позиционират на три нива – висши ръководства, рискови инстанции и други отдели. На фона на откритите проблеми се предлагат конкретни мерки за подобряването на рисковата култура в кредитните институции у нас.

Дисертационният труд е разработен на *висок, ясен и логичен научен стил*. Освен *отлична теоретична подготовка*, в него се демонстрират *завидни умения за емпирични изследвания* с помощта на богат арсенал от методи и подходи. Най-важните изводи и предложения се онагледяват с множество фигури, диаграми и таблици. Всички литературни източници и приложения са *коректно* използвани и/или коментирани в изложението. В крайна сметка, целта на изследването е *напълно постигната*.

Авторефератът (34 страници) резюмира изследователските резултати и представя *достоверна справка* за основните приноси на докторанта. По темата на дисертацията са публикувани *5 разработки*, включително *две статии* (в реферирано и индексирано списание) и *три доклади* на международни научни конференции.

4. Идентифициране и оценяване на научните и научно-приложните приноси в дисертационния труд

Първо. Дисертационният труд е *първото цялостно изследване* на банковата рискова култура в българската научна литература.

Второ. Предложен е *концептуален вариант* за изследване на рисковата култура в банковите институции като база за нейното емпиричното проучване в български условия.

Трето. Извършен е *критичен анализ* за приложимостта на моделите за изследване на банковата рискова култура и се *аргументира* целесъобразността от адаптиран към банковата система на България изследователски подход.

Четвърто. Направено е *анкетно проучване* сред мениджъри и служители за идентифициране състоянието на рисковата култура на кредитните институти в нашата страна.

Пето. Обосновани са *конкретни мерки* за подобряване на рисковата култура в банките у нас.

5. Критични бележки и препоръки

Докторантът би могъл да задълбочи изследванията си на рисковата култура съобразно *дигиталните трансформации* на банковия бизнес.

6. Въпроси към дисертанта

Нямам въпроси към докторанта.

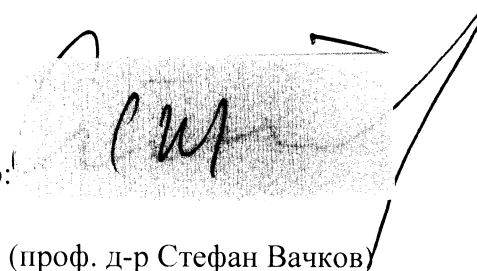
7. Заключение

Дисертационният труд атестира докторанта като перспективен млад учен с оригинален изследователски почерк и заслужава признание във всяко отношение. Ето защо с пълна убеденост предлагам на членовете на уважаемото научно жури да гласуват за присъждане на образователната и научна степен „доктор” на г-н Пламен Любомиров Джапаров .

11 декември 2017 г.

Варна

Изготвил становището:

(проф. д-р Стефан Вачков)